

Бігунова Н. О.,

доктор філологічних наук, професор,
завідувачка кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
<https://orcid.org/0000-0002-9460-9700>

КОМПЛІМЕНТ ЯК ТАКТИКА «ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБЛИЧЧЯ» (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОГО АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Стаття присвячена аналізу комунікативних ситуацій, в яких компліменти слугують тактикою «збереження обличчя» співрозмовника. Матеріалом дослідження слугував сучасний англomовний художній дискурс. Компліменти активно вивчаються у межах теорії мовленнєвих актів, як соціальні ритуали і як тактики стратегій позитивної та негативної ввічливості. Компліментарні висловлювання характеризуються інтенціональністю, яка реалізує комунікативну установку мовця; цілеспрямованістю, яка здійснює вплив на адресата, та конвенційністю, яка відповідає за відповідність соціомовленнєвим нормам. Функціонування компліменту як тактики залежить від комунікативної ситуації, соціально закріплених норм та конвенцій мовленнєвого спілкування. Компліменти, разом з вітаннями, запрошеннями, вибаченнями, належать до найуживаніших форм вираження ввічливої поваги. Комплімент як тактика реалізації стратегій позитивної ввічливості зменшує соціальну дистанцію, посилює солідарність між співрозмовниками, враховує потреби реципієнта, дбає про його інтереси, бажання, потреби. Найчастіше комплімент слугує тактикою стратегій позитивної ввічливості. До стратегій позитивної ввічливості, в рамках яких вживаються компліменти, відносимо контактну-встановлювальну стратегію, стратегію збереження «обличчя» співрозмовника та стратегію належності до однієї групи. Спостереження над комунікативними ситуаціями, в яких персонажі художнього дискурсу висловлювали компліменти, свідчать про те, що комплімент є дієвим засобом «збереження обличчя» співрозмовника і вживається тоді, коли співрозмовник не впевнений у собі і адресант відчуває потребу підбадьорити його, а також щоб згладити незручність. Підтримка і захист співрозмовника пом'якшують дискомфорт ситуації, покращують емоційний стан адресата компліменту, а також стосунки партнерів по комунікації.

Ключові слова: комплімент, ввічливість, соціальний ритуал, комунікативна стратегія, комунікативна тактика, персональне мовлення.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика демонструє особливу увагу до аналізу умов комунікативної успішності та диференціації прийомів та стратегій, пов'язаних з її досягненням.

У процесі гармонізації відносин адресант повідомлення дбає не тільки про своє «соціальне обличчя», а й про самооцінку співрозмовника. Гармонізації відносин активно слугують компліменти – мовленнєві акти позитивної оцінки або комунікативні тактики стратегій ввічливості. Компліменти активно вивчаються у межах теорії мовленнєвих актів (Кулініч, 2016;

Bigunova et.al., 2020; Solodka, Perea, 2018), як соціальні ритуали (Гулієва, 2018; Микитюк, 2024; Шахновська, 2017; Adachi, 2012; Farenkia, 2004; Goffman, 1986; Wolfson, 1983), як тактики стратегій позитивної та негативної ввічливості (Шахновська, 2017; Brown and Levinson, 1987; Herbert and Straight, 1989; Holmes, 1988).

В теорії мовленнєвих актів компліменти визначаються як поліінтенційні або гібридні мовленнєві акти, ступінь щирості яких в кожній окремій комунікативній ситуації визначає їх оцінка, ритуальна, етикетна, фатична, регулююча, маніпулятивна та інша іллокутивна спрямованість [6; 10]. Зазначається, що компліментарні акти носять стратегічний характер і виконують низку функцій, серед яких на особливу увагу заслуговують фатична і прагматична. Як фатичний акт комплімент формує бажану атмосферу у спілкуванні. Прагматична складова компліментарного акту реалізується через активний вплив мовця на адресата, зокрема через зміни в його емоційній сфері.

У відповідності до логіко-прагматичної теорії комунікації поведінка комунікантів визначається їхніми намірами, інтенціями, комунікативними стратегіями та тактиками [9; 16]. Е. Гоффман дотримується думки, що компліменти, як і вітання, запрошення, вибачення, належать до найуживаніших форм вираження ввічливої поваги [14, с. 81]. Дослідник називає такі форми церемоніальними діями, що супроводжують соціальні взаємовідносини та визначає їх як «міжособистісні ритуали» [там само, с. 64]. За спостереженням Б. М. Фаренкія, співрозмовники часто роблять компліменти, щоб відповідати суспільній соціальній нормі, яка передбачає висловлення чогось позитивного про дії, риси, ставлення, думки чи власність інших осіб. Компліменти виступають очікуваною конвенційною комунікативною діяльністю у повсякденних ситуаціях [12, с. 9].

Будь-яка комунікативна дія відбувається з метою «зберегти обличчя» (save face) або уникнути «втрати обличчя» (lose face) [15]. У понятті «обличчя» виділяються дві складові частини: «позитивне обличчя» і «негативне обличчя». Стратегії негативної ввічливості полягають у наданні свободи дій слухачеві, що в традиціях західної культури зазвичай і розуміється як ввічливість. Ці стратегії зокрема дозволяють мовцю формулювати висловлювання у пом'якшувальній модальній упаковці [11, с. 102]. Отже, компліменти можливо використовувати для пом'якшення критики на адресу співрозмовника.

Проте, найчастіше комплімент слугує тактикою позитивної ввічливості. Комплімент як тактика стратегії позитивної ввічливості зменшує соціальну дистанцію, посилює солідар-

ність між співрозмовниками, враховує потреби реципієнта, дбає про його інтереси, бажання, потреби [там само, с. 103].

Як слушно зазначає Н. І. Іванотчак, оцінні експресиви виражають почуття та ставлення, допомагаючи реалізувати інтенцію емпатії, зміни емоційного стану адресата [4, с. 90]. Компліментам притаманне «перебільшене зацікавлення, схвалення, симпатія щодо слухача» [11, с. 104], вони виступають як «подарунок слухачеві» [там само, с. 129]. У такий спосіб мовець викazuje адресатові повагу та симпатію, враховує потреби його «позитивного обличчя».

До стратегій позитивної ввічливості, в рамках яких вживаються компліменти, відносимо контактну-встановлювальну стратегію, стратегію належності до однієї групи та стратегію збереження «обличчя» співрозмовника. В пропонуваному дослідженні звернемося до останньої із виокремлених стратегій позитивної ввічливості.

Метою статті є аналіз контекстів вживання персонажами художнього дискурсу компліментів як інструментів збереження «позитивного обличчя» співрозмовника.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: 1) систематизувати наявні підходи до розуміння стратегічної природи компліменту; 2) проаналізувати комунікативно-прагматичні контексти персонажного мовлення, в яких комплімент слугує тактикою «збереження обличчя» адресата; 3) виявити екстралінгвальні фактори, які зумовлюють вживання компліментів для «захисту обличчя» адресата.

Матеріалом дослідження послужили фрагменти сучасного англomовного художнього дискурсу, в яких персонажі висловлювали компліменти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Компліментарні висловлювання характеризуються *інтенціональністю*, яка реалізує комунікативну установку мовця; *цілеспрямованістю*, яка здійснює вплив на адресата, та *конвенційністю*, яка відповідає за відповідність соціомовленнєвим нормам.

Функціонування компліменту як тактики залежить від комунікативної ситуації, соціально закріплених норм та конвенцій мовленнєвого спілкування. Одним із факторів, що детермінують інтерактивну єдність, виступає комунікативно-прагматичний контекст, який враховує взаємодію комунікантів, їх соціальні, інтенціональні, когнітивні, культурні характеристики та реалізується у вигляді дискурсу.

Комплімент є складовою частиною соціальної взаємодії комунікантів. Враховуючи ступінь знайомства та тип соціальної дистанції між ними, компліменти можна поділити на групи: 1) спілкування малознайомих комунікантів – тип соціальної та персональної дистанції; 2) спілкування добрих знайомих (друзів, приятелів) – тип персональної дистанції; 3) спілкування комунікантів, пов'язаних родинними відносинами – тип персональної дистанції; 4) спілкування комунікантів, пов'язаних інтимними відносинами – тип інтимної дистанції. Слід зазначити, що компліменти вкрай рідко вживаються у спілкуванні незнайомих людей, в такому разі вони визивають незручність.

Виступаючи як «перемикач» типу міжособистісної дистанції, комплімент сприяє переходу відносин зі сфери соціальної взаємодії в особистісно-орієнтовану сферу. У цьому статусно-рольові ознаки стають нерелевантними, відбувається вирівнювання асиметричних відносин.

Комплімент віддзеркалює різні інтенційні стани мовця, він може бути проявом кохання, захоплення, подиву, поваги,

гордості тощо. Об'єктом позитивної оцінки виступають краса партнера зі спілкування, окремі елементи зовнішнього вигляду, особисті риси та досягнення, а також його речі, які свідчать про гарний смак адресата. Комплімент постає як мовленнєвий прийом, що дозволяє досягти поставлених цілей у конкретній ситуації та реалізує лінію поведінки комуніканта на певному етапі діалогу. Комплімент призначений завоювати довіру, відволікти увагу; він може бути використаний як комунікативна «пастка», ввічлива відмова, «поглажування», яке сприяє здійсненню задуму мовця. Мовленнєвий вплив компліменту може призвести до інформаційної зміни свідомості адресата, модифікації структури його переконань, думок, поглядів, морально-етичних принципів та ідей.

Однією з інтенцій мовця, який вживає комплімент, може бути прагнення зберегти або врятувати «обличчя» співбесідника. Збереження «обличчя» реалізується за такими параметрами: мета висловлювання; спосіб впливу на адресата; спосіб реагування на комплімент; зміна ставлення адресата до компліменту; виділення об'єкта оцінки комплімента. Ці параметри мають стратегічний характер.

Аналіз художнього персонажного мовлення свідчить про те, що комплімент у рамках стратегічного задуму адресанта вживається з метою «збереження обличчя» адресата у ситуаціях, коли співрозмовник не впевнений в собі і мовець відчуває потребу підбадьорити його. Комунікативним ходом невпевненого в собі співрозмовника може бути запит-квезитив або асертив, що провокує слухача на заходи зі «збереження обличчя» мовця:

«Of course he disapproves of my books».

«They are beautiful books», said Guy.

«Eric doesn't approve the style. I'm afraid Godfrey has never handled Eric tactfully, that is the trouble».

«Beautiful», said Guy. «I have just been re-reading The Seventh Child. I love particularly that scene with Edna...» [23, с. 190].

Вживання компліменту у випадку, якщо співрозмовник не впевнений у собі і потребує підбадьорення, зарубіжні лінгвісти називають *reassuring tactics* [18; 12]. Такий комплімент формулюється як реагувальний комунікативний хід:

Hugh ended up in a blazer that he said made him look like a game show host. «Too many buttons. All I need is a toupee and a redhead in a backless dress».

«You look great», Julia said seriously [24, с. 87].

Як правило, компліменти є простими реченнями з лексикою з позитивною конотацією.

У наведеному нижче епізоді комплімент, який виголошує Рут, спрямований на «збереження обличчя» співрозмовниці, Бели, яка не впевнена в своїй сукні:

«Does me dress look all right, Ruthie?» Bella asked. «It's not creased or anything?»

«Your dress is lovely, Bella» [19, с. 400].

В іншій комунікативній ситуації комплімент застосовується для «збереження обличчя» Місіс Петтігрю: вона називає свій вік, а правила ввічливості вимагають висловити недовіру, коли «зріла» пані експлікує його:

«How old», she said, «would you say I was, Mrs. Anthony?».

«I should say», said Mrs. Anthony, folding her arms, «you were sixty-four abouts».

«Add five years».

«Sixty-nine. **You don't look it**», said Mrs. Anthony. In fact, Mrs. Pettigrew was seventy-three, but she did not at all look the age under her make-up [23, с. 51].

Місис Брендон, адресант компліменту, використовує стратегію «збереження обличчя» адресата – Ребекки, яка не розуміється на фінансових питаннях і соромиться цього. У цій ситуації стратегія «збереження обличчя» адресата комбінується зі стратегією моніторингу теми. Використання компліменту як зміни теми рятує Ребекку від обговорення небажаної теми:

«So what do you think of the Chancellor's announcement?»

«Well», I begin confidently, wondering if I could suddenly pretend to spot an old friend across the room. «Dad, I'm sure Rebecca doesn't want to talk shop», says Luke, frowning slightly. «Quite right!» says Mrs. Brandon, and smiles at me. «**That's a lovely scarf, Rebecca. Is it Denny and George?**»

«Yes, it is!» I say brightly, full of relief at escaping the Chancellor's announcement. «I was so pleased, I got it last week in the sale!» [20, с. 90].

Наступний мовленнєвий обмін ілюструє застосування адресантом компліменту стратегії «збереження обличчя» адресата – Бріджет, яка засмучена після розмови з Магдою. Магда висловила захоплення з приводу зовнішності однокласниці Бріджет Ребекки і здивування від того, що Бріджет одного з нею віку. Том кидається рятувати «обличчя» Бріджет і, судячи з внутрішнього персонажного мовлення, йому це вдається:

«What's going on?» he said. «I'm prematurely ageing», I muttered.

«Oh, for God's sake. It's that bloody Rebecca, is not it?» he said. «Shazzer told me about the Magda conversation. It's ridiculous. **You look about sixteen**».

Love Tom. Even though suspected he might have been lying still feel hugely cheered up as even Tom would surely not say looked sixteen if I looked forty-five [13, с. 52].

Під час бесіди з Кітом, ерудованим парубком з офіцерської родини, перед яким донька рядового Дженіфер соромиться, дівчина доходить висновку про те, що вона веде себе дуже невпевнено, що «об неї витирають ноги». Кіт рятує ситуацію, зізнаючись дівчині в своїй симпатії. За допомогою компліменту негативна риса дівчини трансформується в гідність:

«But you were right, I am a doormat».

He lifted his head and eased his arms out, turned on his side with a wince and lay an arm across her. «**But that's what's so adorable about you, Jennifer Juniper. You're a natural-born flower child. The genuine article. Full of goodwill and selflessness and compassion, and all those lovely traits most of us don't have, but pretend we do. You never want to hurt anyone's feelings, do you?**»

«No», she told him, «I don't like hurting people's feelings» [17, с. 282].

На відміну від попередніх прикладів, Кіт докладає багато зусиль до вербалізації компліменту, його комплімент не банальний, а витончений, він містить метафору, паралельні конструкції, відокремлення.

Використання мовцем стратегії «збереження обличчя» ілюструє також наступний діалог, в якому Пірс зневажливо відгукується про сучасних жінок, але раптом згадує, що він сам розмовляє з молодою жінкою. Намагаючись згладити незручність, він робить їй комплімент:

«And what's your news? You're not married yet?» I asked rather brightly.

«Good heavens, no! What should I marry on? And women are so terrifying these days and seem to expect so much, really far more than one could possibly give. **Not that I would include you in my condemnation**», he added quickly. «**You look particularly charming today, Wilmet**». He smiled down at me in the provocative way I remembered.

I was pleased at his compliment for I always take trouble with my clothes, and being tall and dark I usually manage to achieve some kind of distinction [21, с. 5].

Судячи з реакції адресата на комплімент, незручність вдало «ліквідована», комплімент, хоча і банальний, виражений оцінним прикметником *charming* і посилений інтенсифікатором *particularly*, рятує «обличчя» адресата.

Висновки. Позитивна ввічливість пов'язана з мовним виразом солідарності, включенням співрозмовника та інших осіб в одну групу з мовцем. Якщо людина хоче зберегти своє «обличчя», гідність, їй доводиться в багатьох ситуаціях «надавати маску» і демонструвати розуміння, солідарність, підтримку співрозмовнику. Тому комуніканти активно керуються стратегією «збереження обличчя» співрозмовника і зокрема тактикою комплімента для її реалізації, що демонструє імітація живої бесіди – зображене художнє персональне мовлення.

Комунікативна ситуація компліменту – особливий тип мовленнєвого контакту, що виконує певні функції (емотивну, оцінну, ритуальну, етикетну, фатичну, маніпулятивну). У процесі комунікації здійснюється не тільки передача інформації, а й встановлюється зв'язок між комунікантами, реалізуються доброзичливі відносини і адресант здійснює на адресата певний вплив, щоб викликати ту чи іншу реакцію. Комплімент може бути використаний як комунікативна «пастка», ввічлива відмова, він часом допомагає «зберегти обличчя» співрозмовника. Комплімент як тактика «збереження обличчя» адресата застосовується у випадку, якщо той не впевнений у собі і адресант відчуває потребу підбадьорити його, а також щоб згладити незручність. Підтримка і захист співрозмовника знімають або пом'якшують можливий дискомфорт ситуації, покращують стосунки партнерів по комунікації.

Література:

1. Борисенко Н. Д. Комплімент в персональному дискурсі британської драми. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2014. № 78. С. 254–257.
2. Гулієва Д. О. Реалізація комунікативних стратегій позитивної / негативної оцінки в англо-американській неофіційній комунікації: дис. ... к. філ. наук: 10.02.04. Харків, 2018. 268 с.
3. Деде Ю. В. Мітігація VS негативна ввічливість (на матеріалі англomовного художнього дискурсу). *Записки з романо-германської філології*. Вип. 1(44). Одеса, 2020. С. 107–115.
4. Іванотчак Н. І. Емпатія та ввічливість у контексті стратегії збереження обличчя. *Нова філологія*. № 70. Запоріжжя, 2017. С. 86–91.
5. Кулініч Я. Ю. Комплімент як гібридний мовленнєвий акт в англomовному дискурсі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. серія: Філологія*. Вип. 83. Харків, 2016. С. 50–56.
6. Микитюк Ю. Комплімент як різновид соціальної взаємодії. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. Вип. 831–832. Чернівці, 2024. С. 218–231. <https://doi.org/10.31861/gph2021.831-832.218-231>
7. Шахновська І. І. Комунікативна тактика компліменту в художньому дискурсі: перекладацький аспект. *Науковий вісник Міжна-*

родного гуманітарного університету. Одеса, 2017. Серія: Філологія. Вип. 26. Т. 2. С. 122–124.

8. Adachi C. Compliments and Compliment Responses among Young Japanese. Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2012. 366 p.
9. Bigunova N., Kosovets M. Communicative tactics of positive emotional impact in English fictional detective discourse. *Lege artis. Language yesterday, today, tomorrow*. № IX (2). Trnava: University of SS Cyril and Methodius in Trnava, 2024. P. 2–24.
10. Bigunova N., Shaoxiong C., Stepanov I. Positive evaluative speech acts from the perspective of sincerity criterion. *XLinguae: European scientific language Journal*. Slovak Republic, 2020. Vol. 13. № 2. P. 197–215.
11. Brown P., Levinson S. Politeness. Some universals in language usage. *Studies in Interactional Sociolinguistics*. New York : Cambridge University Press, 1987. № 4. 345 p.
12. Farenkia B. M. Kontrastive Pragmatik der Komplimente und Komplimentenwiderungen. *Kamerunisch-Deutsch*. Aachen: Shaker Verlag, 2004. 138 S.
13. Fielding H. Bridget Jones's Diary. London: Picador, 1996. 336 p.
14. Goffman E. Interaction Ritual: Essays in Face to Face Behavior. Pantheon, 1982. 288 p.
15. Goffman E. On Face-Work: an Analysis of Ritual Elements in Social Interaction. *Communication in Face to Face Interaction*. Harmondsworth, 1972. P. 5–45.
16. Herbert R. K., Straight H. S. Compliment-rejection versus Compliment-avoidance: Listener-based versus Speaker-based Pragmatic Strategies. *Language & Communication*. Vol. 9. Pergamon Press, 1989. № 1. P. 35–47.
17. Highmore J. Message. London: Headline Review, 2009. 425 p.
18. Holmes J. Paying Compliments: A sex-preferential Politeness Strategy. *Journal of Pragmatics*. North-Holland : Elsevier Science Publishers B. V., 1988. No 12. P. 445–465.
19. Jonker J. I'll be your Sweetheart. London: Headline, 2005. 406 p.
20. Kinsella S. The Secret Dreamworld of a Shopaholic. London: Black Swan, 2000. 320 p.
21. Pym B. A glass of Blessings. London: Virago, 2009. 277 p.
22. Solodka A., Perea L. The Speech Act of Complimenting as Part of the Ukrainian, Russian and English-Speaking Communities: Ukraine and the USA. *Arab World English Journal*. №9 (4). 2018. P. 39–55.
23. Spark M. Memento Mori. London: Virago, 2010. 226 p.
24. Trollope J. Marrying the Mistress. London: Black Swan, 2001. 333 p.
25. Wolfson N. An empirically based Analysis of Complimenting in American English. *Sociolinguistics and language acquisition* / Ed.

by N. Wolfson, E. Judd. Rowley, London, Tokyo : Newbury House Publishers, 1983. P. 82–95.

Bigunova N. Compliment as a “face-saving” tactic (on the samples from modern English-language fictional discourse)

Summary. The article is devoted to the analysis of communicative situations in which compliments serve as a “face saving” tactic. The empirical data used for the study are taken from modern English fictional discourse. Compliments are actively studied within speech act theory, as social rituals and as tactics of positive and negative politeness strategies. Complimentary acts are characterized by intentionality, which implements the communicative attitude of the speaker; purposefulness, which exerts an influence on the addressee, and conventionality, which establishes compliance with socio-speech norms. The functioning of a compliment as a tactic depends on the communicative situation, socially established norms and conventions of speech communication. Compliments, along with greetings, invitations, and apologies, are among the most commonly used forms of expressing polite respect. Compliment as a tactic for implementing positive politeness strategies reduces social distance, strengthens solidarity between interlocutors, responds to the needs of the recipient, their interests, desires, and needs. Most often, a compliment serves as a tactic for positive politeness strategies. Observations of communicative situations in which characters of fictional discourse expressed compliments indicate that a compliment as a «face-saving» tactic is used in a situation when the interlocutor is not confident in themselves and the addressee feels the need to encourage them. The speaker's support and protection alleviate the discomfort of the communicative situation, improve the emotional state of the compliment addressee, as well as the relationship of communication partners.

Key words: compliment, politeness, social ritual, communicative strategy, communicative tactics, character speech.

Дата першого надходження статті до
видання: 13.07.2026

Дата прийняття статті до друку після
рецензування: 07.08.2026

Дата публікації (оприлюднення)
статті: 01.10.2026